

Käsiteanalyttisen tutkimuksen soveltaminen terveyshallintotieteessä - esimerkkinä Rodgersin käsiteanalyysimenetelmä

Johanna Lammintakanen, Tuula Kivinen, Jari Kylmä & Juha Kinnunen

ABSTRACT

The aim of this article was to describe the application and use of concept analytical research in development of health management sciences as an independent scientific discipline. Concept analysis is essential in terms of theory construction, developing instruments in empirical research; and developing both education and practice. Rodger's evolutionary concept analysis method, its' methodological basis as well as critical questions are described and discussed in relation to health management sciences in this article. In addition, the role and importance of concept analytic research is discussed from the perspective of health management sciences and its' development as a scientific discipline. As a conclusion, concept analytic research has not gained prominence in the field of health management sciences, although it is essential for the development of the discipline. Furthermore, Rodgers' evolutionary concept analysis method is one possible method that is usable in this field, too.

Keywords: concept analysis, health management sciences, Rodgers' evolutionary concept analysis method

JOHDANTO

Artikkelin tarkoituksena on kuvata käsiteanalyttisen tutkimuksen soveltamista terveyshallintotieteen kehittämisessä tieteenalana Rodgersin evolutionaarista käsiteanalyysimenetelmää esimerkkinä käyttäen (esim. Rodgers 1989a, 1993ab). Rodgersin menetelmä on valittu esimerkiksi, sillä se sekä ohjaa systemaattiseen tapaan lähestyä valittua käsitettä, antaa mahdollisuuden tarkastella sitä eri tieteenalojen näkökulmasta että selvittää käsitteen kehittymistä ja sen käytön muuttumista ajassa. Tarkastelemme artikkelissa ensin lyhyesti terveyshallintotieteen taustaa. Tämän jälkeen kuvaamme käsiteanalyttistä tutkimusta yleisesti ja Rodgersin menetelmää tarkemmin. Lopuksi pohdimme käsiteanalyttisen tutkimuksen kriittisiä kohtia ja soveltamista terveyshallintotieteen kehittämisessä.

Terveys- ja yhteiskuntatieteissä käytetyt käsitteet ovat usein hyvin abstrakteja. Niille on vaikeaa löytää vastinetta reaali maailmasta ja niiden muuttaminen mitattavaan muotoon on haastavaa. Esimerkiksi, mitä on valta tai hallinta (governance)? Käsitteet ovat keskeisiä elementtejä tieteen, käytännön ja koulutuksen jatkuvassa vuorovaikutuksessa suunnaten mielenkiinnon kohteitamme sekä käytännön että tieteen alalla. Tutkimuksen ja sen tuloksena syntyneiden tietoperustan ja teorioiden kautta tiede suuntaa ja hyödyttää käytännön työtä ja koulutusta, joista puolestaan

nousee tieteen kenttään esimerkiksi tutkimusaiheita ja ongelmanasetteluja sekä uusia käsitteitä. (Uusitalo 1999, Sorppanen 2005.) Tämän vuoksi käsitteiden analyysi on tärkeää. Käsitteitä voi lähestyä tutkimuksessa usealla eri tavalla. Sanakirjamäärittelyt tuottavat käsitteelle synonyymejä, käsitteenmäärittely tunnistaa käsitteen rakenteita, tehtäviä, toimijoita, osia tai ulottuvuuksia kun taas käsiteanalyysi jäsentää käsitteen ominaisuuksia, käyttöyhteyksiä ja lähikäsitteitä (esim. Kakkuri-Knuutila 1998). Käsiteanalyysin tarkoituksena voi olla muun muassa käsitteen tunnistaminen, kehittäminen, määrittäminen, selkeyttäminen, validointi tai käsitteiden välinen vertailu (Morse ym. 1996).

TERVEYSHALLINTOTIEDE TIETEIDEN KENTÄSSÄ

Tiede on sekä tiedon tuottamisen prosessi (tutkimustoiminta) että sen tulos (tietoperusta tai teoria). Käsitteet toimivat sekä tutkimuksen välineinä että tutkimuksen tuloksina esitettyjen teorioiden rakennuspalikoina. (Niiniluoto 2002, 13.) Tieteen kenttää jäsenetään usein perus- ja soveltavan tutkimuksen kautta. Terveyshallintotieteellistä¹ perustutkimusta edustavat esimerkiksi käsiteanalyttinen tutkimus ja mittareiden testaus, joita Suomessa on tehty pääosin soveltavan tutkimuksen yhteydessä (esim. Kanste 2005, Lammintakanen 2005, Kivinen 2008). Soveltavassa tutkimuksessa pyritään edesauttamaan joidenkin tavoitteiden mukaista toimintaa. Tämän logiikan mukaisesti terveyshallintotiede pyrkii edesauttamaan esimerkiksi terveystaloustieteen laadukasta ja tehokasta organisointia (vrt. lääketiede pyrkii edesauttamaan potilaiden parantamista). (Uusitalo 1991, 45, Laakso 1981, esim. soveltavasta tutkimuksesta Miettinen 1996, Taskinen 2005.)

Terveyshallintotiede on soveltavana tieteenalana suhteellisen nuori Suomessa. Sen kehitys yliopistollisena oppiaineena alkoi 1970-luvun loppupuolella ensin terveyden- ja sairaanhoidon hallintona, myöhemmin terveydenhuollon hallintona ja vuodesta 1999 alkaen terveyshallin-

totieteenä (Kinnunen ym. 1999, Sinkkonen & Kinnunen 1999). Kansainvälisesti terveyshallintotieteen oppituleja löytyy useasta maasta (esim. Alankomaat, Iso-Britannia, Irlanti, Itävalta, Kanada, USA). Tyypillistä kansainvälisille koulutusohjelmille on sekä niiden monitieteisyys (tiivistä yhteistyötä esim. hoitotieteen, terveystaloustieteen, julkishallinnon ja valtiotieteen kanssa) että vahva substanssiosaamisen korostaminen. (Räsänen 2005.)

Suomalaiset tutkijat näkevät terveyshallintotieteen sijoittumisen tieteiden kentässä hieman eri tavoin. Yleisesti terveyshallintotieteen juuret löytyvät hallintotieteistä, joissa kehitettyjä teoreettisia ja menetelmällisiä lähtökohtia hyödynnetään terveydenhuollon hallinnon, johtamisen sekä palvelujen organisoinnin ilmiöiden tarkastelussa. Lisäksi muun muassa politiikkatieteet, sosiaalipsykologia ja sosiologia ovat tarjonneet terveyshallintotieteelle tutkittavan ilmiön kannalta olennaisia lähestymistapoja ja -menetelmiä kohdealueen tarkasteluun, kuten esimerkiksi toimeenpanotutkimuksen lähestymistapa terveystaloustieteen tutkimuksessa (Leskinen 2001, ks. Mälkiä 1995, Salminen 1998). Suomalaisen tutkijoiden näkemyksiä terveyshallintotieteen paikantumisdiskurssista edustaa Jari Vuori (2005, 25), joka näkee terveyshallintotieteen lähtökohtina sekä terveystaloustieteen lähtökohtina sekä hallintotieteisen orientaation. Sirkka Sinkkonen ja Juha Kinnunen (1999) puolestaan korostavat terveyshallintotieteen yhteyttä myös yhteiskunta- ja käyttäytymistieteisiin (ks. myös Kanste 2005). Markku Laakso (1981) sijoittaa terveyshallintotieteen osaksi WHO:n määrittelemää terveydenhuoltotutkimusta, joka on yhteydessä lääketieteeseen, mutta jota ohjaa vahva yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellinen orientaatio.

Tutkimuskohteensa vuoksi terveyshallintotiede on myös lähellä muita terveystieteitä, erityisesti terveystaloustiedettä ja hoitotiedettä. Edellä kuvattu terveyshallintotieteen sijoittuminen tieteiden kenttään antaa terveyshallintotieteelle oman näkökulmansa osittain samoihin tutkimuskohteisiin. Kuitenkin poliittis-hallinnollinen ohjaus sen omana tutkimuskohteena erottaa terveyshallintotieteen muista terveystieteistä. (Sinkkonen & Kinnunen 1999, Paasivaara 2002.) Terveyshallintotiede ammentaa siis juurensa monesta eri tieteen perinteestä, jotka ovat dynaamisia ja kehittyviä (Mälkiä 1995, 20). Kysymys herääkin siitä, ovatko esimerkiksi terveyshallintotieteelliset

¹ Tässä artikkelissa emme tarkastele terveyshallintotieteen sisältöä sinänsä, vaikka se olisi mielekäs tutkimusaihe.

käsitteet sellaisia, joissa yhdistyvät sekä terveys-, lääke- että hallintotieteiden näkökulmat, vai onko terveyshallintotieteellä myös "omia" käsitteitä?

KÄSITEANALYYTTINEN TUTKIMUS TERVEYSHALLINTOTIETEEN KEHITTÄMI- SESSÄ

Käsitteet ovat ajatusrakennelmia todellisuuden hahmottamiseksi ihmisten välisessä kommunikaatiossa. Ne ovat diskursiivisesti (esim. sanat) tai ei-diskursiivisesti (esim. kuvat) ilmaistuja abstraktioita, jotka yhdistävät ajattelun ja todellisuuden. Käsitteet toimivat ajattelun jäsentäjinä ja niillä on omat erityispiirteensä, jotka erottavat ne toisista käsitteistä. Tieteen kentässä tutkijat kommunikoivat toistensa kanssa, tunnistavat ja nimeävät ilmiöitä sekä viittaavat ilmiöihin käsitteiden avulla. Käsitteiden kaksi merkitystekijää ovat käsitteiden alan muodostava ekstensio (oliot ja asiat, joihin käsitteet viittaavat) ja käsitteiden sisällön muodostava intensio (ominaisuudet, joiden avulla käsitteen merkitys annetaan). Käsiteanalyysin keskeinen tehtävä on käsitteen intension eli ominaisuuksien tunnistaminen. Ominaisuuksien tulee olla riittävän erottelevia, jotta käsitteet todella tarkoittavat eri asioita. Intensio ei ole kiinteä ja muuttumaton, vaan osittain sopimuksenvarainen ja muuttuva. Tällöin myös käsitteen ala voi muuttua, esimerkkinä terveydenhuollon priorisointi-käsitteen alan laajentuminen ajan kuluessa. (Rodgers 1989a, Walker & Avant 1992, Järvinen & Järvinen 2000, Kakkuri-Knuutila 2002, Niiniluoto 2002, Lammintakanen 2005.)

Käsiteanalyysi on sekä käsitteen ja sen käytön erittelyä että myös strategia käsitteen intension tunnistamiseksi (Walker & Avant 1992, Kakkuri-Knuutila 2002). Käsiteanalyttinen tutkimus mahdollistaa sekä teorian kehittämisen että empiirisen tutkimuksen tekemisen. Sitä voidaan hyödyntää koulutuksessa ja sen kehittämisessä sekä käytännön toiminnan jäsentämisessä. Käsiteanalyysi on erityisesti tarpeen silloin, kun samaa käsitettä käytetään joko eri merkityksissä tai kun tieteenalalla sovelletaan toisen tieteenalan käsitteitä omaan tutkimuskohteeseen (esim. hallintotieteelliset käsitteet, kuten tehokkuus terveyshallintotieteessä) tai tieteenalalla on olemassa kilpailevia koulukuntia, joiden näkemykset poikkeavat toisistaan (Kakkuri-Knuutila 1998). Esimerkiksi kilpai-

levat ryhmät käyttävät usein politiikan käsitteitä antaen kukin käsitteelle omia intressejään tukevia merkityksiä (Hyvärinen ym. 2003, 9).

Joskus käsitteellä voi olla useita eri määritelmiä ja merkityksiä, joita ei edes tiedosteta (Morse ym. 1996). Erityisesti käsitehistoriallisessa tutkimuksessa lähtökohdana on usein peruskäsitteiden kiistanalaisuus (Hyvärinen ym. 2003). Samaa ongelmakenttää kuvaa Vuori (2005) toteamalla, että hallintotieteellisiä käsitteitä ei hallita terveydenhuollon käytännössä, eikä niiden merkityksestä vallitse yksimielisyyttä (ks. myös Laakso 1981). Yleisen hallinnon käsitteiden tuntemus ei kuitenkaan riitä, vaan käsitteet tulisi pystyä määrittelemään terveyshallintotieteellisesti. Soveltavat tieteenalat, jotka tuottavat tietoa käytännön toiminnan kehittämiseen, tarvitsevat selkeän suomalaisen yhteiskuntaan ja käyttötapoihin soveltuvan suomenkielisen käsitteistön.

Harva käsite soveltuu sellaisenaan toisen tieteenalan käyttöön, vaan tarvitaan käsitteen käytön erittelyä ja sisällön tunnistamista. Käsiteanalyysi toimii myös keskustelun ja kehitystyön ylläpitäjänä ja edistää nuorten tieteenalojen kehittymistä (Walker & Avant 1992). Erikssonin (1998) mukaan käsiteanalyttisen tutkimuksen lisääntyminen ilmentää tieteenalan kehittymistä yhä itsenäisempään suuntaan. Puutteellinen käsite-määrittely heijastuu tutkimuksen luotettavuuteen ja pätevytyteen, mutta myös aiheuttaa vääriä tulkintia tiedeyhteisössä tutkimustulosten tulkinassa (Morse ym. 1996).

Käsiteanalyttistä tutkimusta voidaan lähestyä ainakin kahdesta erilaisesta filosofisesta lähtökohdasta. Essentialistiset (entiteettiteoreettiset) lähestymistavat, joiden lähtökohdat ovat Aristoteleen ajattelussa, pyrkivät paljastamaan käsitteen olemuksen ja vastaavuuden reaali maailmaan. Aristoteleen määritelmien teoria on Niiniluodon (2002, 157) mukaan essentialistinen siinä mielessä, että siinä oletetaan kaikilla määriteltävillä asioilla olevan ennalta yksikäsitteisesti määrätty olemus, jonka löytäminen on määritelmän tehtävä. Tämä käsitteiden olemusta korostava koulukunta pitää käsitteitä eräänlaisina esineinä tai asioina, abstrakteina mielen kuvina tai ajatuksina, sanoina, joilla on tietty kieliopillinen tehtävä ja yhtenäinen ulkoinen muoto tai ne ovat elementtejä muodollisen logiikan systeemissä. (Rodgers 1989a, 1993b.)

Dispositionaalinen lähestymistapa puolestaan on kiinnostunut käsitteen käytöstä ja käyttöy-

teyksistä ja sen juuret löytyvät muun muassa Wittgensteinin myöhäistuotannosta (Rodgers 1989a). Käsiteanalyttisen tutkimuksen lisääntyminen ja monimuotoistuminen liittyy positivistisen tutkimusparadigman valta-aseman heikkenemiseen. Kakkuri-Knuutila (1998) toteaa positivismin perustaneen ajattelunsa pitkälti entiteettiteorioiden mukaiseen näkemykseen. Käsitteistä oltiin kiinnostuneita vain siltä osin, miltä ne vastasivat reaali maailmasta tehtyjä havaintoja. Lisäksi käsitteiden uskottiin olevan muuttumattomia, universaaleja ja selvärajaisia suhteessa toisiin käsitteisiin (Rodgers 1989a).

Käsitteiden tutkimiseen keskittyviä lähestymistapoja ja menetelmiä ovat muun muassa filosofinen käsitteiden tutkimus, tietojenkäsittelytieteen ohjelmistojen kehittämistä tukevat menetelmät sekä yhteiskuntatieteellisiin ja politiikan käsitteisiin keskittynyt käsitehistoriallinen tutkimus. Terveystieteistä erityisesti hoitotieteessä on tehty käsiteanalyttistä tutkimusta runsaasti sekä kansallisesti (esim. tiimityö-käsite, Silén-Lipponen ym. 2004, radiografia-käsite, Sorppanen 2006) että kansainvälisesti (terveyspolitiikka-käsite, Rodgers 1989b, tarve-käsite Endacott 1997, itsehoito-käsite Wilde & Garvin 2007, rutiini-käsite Zisberg ym. 2007).

Käsiteanalyysissä voidaan hyödyntää erilaisia menetelmiä, joiden avulla tarkastellaan kirjallisuutta tai empiiristä havaintoaineistoa (Morse ym. 1996). Hoitotieteessä paljon käytettyjä menetelmiä ovat Walkerin ja Avantin, Schwartz-Barcottin ja Kimin sekä Rodgersin kehittämät käsiteanalyysimenetelmät. Ne eroavat toisistaan lähinnä käsitteen luonnetta koskevan näkemyksensä, lähestymistapansa sekä etenemistapansa ja työvaiheidensa osalta (Knafl & Deatrick 1993). Vertaillaessa esimerkiksi Rodgersin menetelmää paljon käytettyyn Walkerin ja Avantin menetelmään, erot löytyvät filosofisesta taustasta ja käytännön toteutuksesta. Molemmat menetelmät pyrkivät käsitteen ominaispiirteiden tunnistamiseen ja käsitteen merkityksen selkeyttämiseen tulevaa käyttöä varten. Endacott (1997, 473) vertasi tutkimuksessaan Walkerin ja Avantin ja Rodgersin menetelmiä tehdessään käsiteanalyttistä tutkimusta tarve-käsitteestä. Vertailussaan hän päätyi siihen, että Walkerin ja Avantin ja Rodgersin käsiteanalyysimenetelmien neljä keskeistä eroa ovat: 1) Rodgersin menetelmä on syklinen, askelmittain etenevä kun Walkerin ja Avantin taas vaiheittainen ja lineaarinen, 2) Walkerin ja Avantin menetelmässä mallitapaus rakennetaan, kun taas Rodgers korostaa mallitapauksen tun-

Taulukko 1. Yhteenveto Rodgersin käsiteanalyysimenetelmästä

Taustaoletukset ja lähtökohdat	Käsiteanalyysissä on olennaista käsitteen käytön tutkiminen. Käsiteanalyysin lähtökohdina ovat: 1) käsitteet ovat muuttuvia 2) konteksti otetaan huomioon analyysissä 3) käsitettä lähestytään systemaattisesti ja tieteellisen kurinalaisesti
Tarkoitus ja tavoite	Käsitteen käytön tutkiminen ja sen muuttuminen ajassa ja /tai eri konteksteissa. Käsitteen ominaisuuksien tunnistaminen ja käsitteen merkityksen selkeyttäminen tulevaa käyttöä varten.
Kiinnostuksen kohteet	Käsitteen ominaisuudet, käsitettä edeltävät tekijät ja sen seuraukset, korvaavat ja lähikäsitteet sekä käsitteen käyttöyhteydet
Prosessi	Prosessi on syklisesti etenevä, tieteellisen kurinalainen ja erityisesti huomiota kiinnitetään tutkimusasetelman pysyvyyteen. Vaiheina ovat: 1) käsitteen tunnistaminen, 2) tutkimusaineiston hankinta, 3) käsitteen ominaisuuksien, edeltävien tekijöiden, seurausten, lähi- ja korvaavien käsitteiden sekä käyttöyhteyksien tunnistaminen aineistosta, 4) aineiston analyysi sekä 5) mallitapauksen tunnistaminen.
Aineistot	Sekä tieteelliset että populaarit kirjoitetut tekstit, myös visuaaliset aineistot. Tutkimusasetelma määrittää aineiston rajauksen.
Aineistonhankinta ja -analyysi	Edustava otos aineiston koko määrästä; joko 20 % kokonaismäärästä tai 30 kpl. Deduktiivinen ja/ tai induktiivinen analyysi
Lopputulokset	Konsensukseen perustuva työmääritelmä

nistamista kirjallisuudesta, 3) Rodgersin menetelmä painottaa aineiston hankinnassa otantaa, 4) Rodgersin menetelmässä ei pyritä rakentamaan tiukkaa rajaa käsitteen ympärille, kuten Walkerin ja Avantin menetelmässä tehdään rajatapausten, vastakäsitteiden ja keksittyjen esimerkkien avulla. (myös Rodgers 1989a, Knafel & Deatrick 1993.)

Rodgersin evolutionaarisisessa käsiteanalyysimenetelmässä on paljon yhtäläisyyksiä myös käsitehistorialliseen tutkimukseen; esimerkiksi Wittgensteinin myöhäisempään tuotantoon perustuva filosofinen tausta, käsitteen historiallisuus ja kontekstisidonnaisuus sekä käsitteiden näkeminen muuttuvina. Hyvärisen ja hänen tutkijakollegoidensa (2003, 9-10) mukaan käsitehistoriallinen tutkimus ei kuitenkaan kuvaa ensisijaisesti metodia, vaan asennetta, temperamenttia tai kysymisen tapaa. Sen piirissä on kuitenkin muodostunut joukko aineistolle usein tehtyjä operaatioita, kuten kääntäminen kielestä toiseen, sekä mahdollisia kysymisen ja vastaamisen tapoja. Hyvärisen ja kollegoiden (2003) mukaan käsitehistoriallinen tutkimus soveltuu myös nykyilmioiden tutkimiseen, vaikka heidän tutkimillaan käsitteillä on usein pitkä historia.

Näiden käsiteanalyttisen tutkimuksen lähtökohtien ja menetelmien yleisen esittelyn jälkeen kuvaamme Rodgersin evolutionaarisen menetelmän yksityiskohtaisemmin. Taulukkoon 1 on koottu Rodgersin evolutionaarisen käsiteanalyysin ydinkohdat. Olemme valinneet Rodgersin menetelmän tarkempaan tarkasteluun artikkelissa siksi, että se sekä ohjaa systemaattiseen tapaan lähestyä valittua käsitettä, antaa mahdollisuuden tarkastella sitä eri tieteenalojen näkökulmasta että selvittää käsitteen kehittymistä ja sen käytön muuttumista ajassa. Lisäksi terveyshallintotieteessä ei ole kehitetty omia käsiteanalyysimenetelmiä, joten Rodgersin menetelmän soveltamista terveyshallintotieteessä on tarpeen tarkastella yksityiskohtaisemmin.

RODGERSIN KÄSITEANALYYTTISEN MENETELMÄN SOVELTAMINEN TERVEYSHALLINTOTIETEESSÄ

Rodgersin evolutionaarinen menetelmä on alun perin kehitetty hoitotieteessä ja sen filosofinen perusta nojautuu dispositionaaliseen lähtökohtaan. Evolutionaarisisessa menetelmässä käsite

ymmärretään jossakin muodossa ilmaistuksi abstraktiksi. Sosialisaation ja toistuvan vuorovaikutuksen kautta käsitteeseen yhdistyy tietyt ominaisuudet, jotka muodostavat käsitteen määrittelyn. Käsite ei siis ole vain sana tai ilmaisu, vaan käsitteen takana oleva ajatuksellinen sanojen ilmaisujen joukko. Käsitteen käytön tutkiminen ilmaisujen kautta antaa mahdollisuuden analysoida käsitettä ja tunnistaa sen ominaisuudet. Vaikka käsitteet ovat erillisiä ja yksityisiä luonteeltaan, niiden kehittyminen on jossakin sosiaalisessa kontekstissa (esim. tieteenala, kulttuurinen ryhmä tai teoria) tapahtuva prosessi. (Rodgers 1989a, 332, Rodgers 1993b, 74, ks. myös Layder 1998.) Evolutionaarisen analyysimenetelmän lähtökohdina ovat: 1) käsitteet eivät ole pysyviä, vaan ne muuttuvat ajassa yhteiskunnallisten tekijöiden vaikutuksesta; 2) kontekstiin liittyvät tekijät (kuten tieteenala, kulttuuri, yhteiskunta) on huomioitava analyysissä; sekä 3) käsitettä lähestytään systemaattisesti ja tieteellisen kurinalaisesti.

Rodgers (1989a, 332) on todennut, että käsitteen yleisen käytön analysointi mahdollistaa sekä käsitteen ekstension että intension selkiyttämisen. Rodgersin evolutionaarisisessa analyysissä ei pyritä määrittelemään yksiselitteisesti käsitteitä kuten entiteettiteorioihin perustuvissa analyysissä, vaan analyysin pohjalta tehdyt määrittelyt ovat usein konsensukseen perustuvia työmäärittelyjä. Rodgers näkee käsitteet jatkuvasti muuttuvina ja niiden tärkeyden, käytön ja soveltamisen kautta kehittyvinä. Tärkeänä pidettyä käsitettä käytetään usein, korostetaan, opiskellaan ja tutkitaan, ja tämä taas mahdollistaa sen vaihtelut ja uudistumisen. (Toulmin 1972, Rodgers 1989a, 1993b.) Myös käsiteanalyysiin liittyvät metodologiset valinnat tukevat näitä lähtökohdita. Laadullisen tutkimuksen periaatteena on, ettei todellisuudesta ole vain yhtä totuutta, vaan siitä on olemassa erilaisia tulkintoja (esim. Kylmä ym. 2003).

Rodgersin käsiteanalyysimenetelmä ohjaa käsitteen tiukkaan tieteelliseen tarkasteluun jo heti aineistonkeruusta alkaen korostaen koko ajan tutkimusasetelman pysyvyyttä ja tieteellisten pelisääntöjen noudattamista (Rodgers 1989a, 1993b). Tämä erottaa evolutionaarisen käsiteanalyysin muista käsiteanalyttisistä menetelmistä. Usein käsiteanalyysin puutteena on, että toisten tutkijoiden määrittelyjä käytetään käsitteiden määrittelyn pohjana, näitä määrittelyjä

voidaan jopa syntetisoida ja työstää eteenpäin, mutta harvoin kerrotaan, 1) miksi juuri tietyt määritelmät, tutkimukset tai artikkelit on valittu käsitelmäärittelyn perustaksi tai 2) miten määritelmien analyysi ja integroiminen on tehty. Kuitenkin näillä seikoilla on suuri vaikutus käsitteanalyysin lopputulokseen. (Rodgers 1989a.)

Evolutionaarisessa käsitteanalyysissä kiinnostuksen kohteina ovat käsitteen ominaisuudet (attributes), käsitettä edeltävät tekijät (antecedents) ja seuraukset (consequences). Lisäksi analysoidaan korvaavat (surrogate) ja lähikäsitteet (related terms) sekä käsitteen käyttöyhteydet (references). Käsitteanalyysin vaiheet ovat: 1) käsitteen tunnistaminen, 2) tutkimusaineiston hankinta, 3) ominaisuuksien, edeltävien tekijöiden ja seurauksien, korvaavien ja lähikäsitteiden tunnistaminen tutkimusaineistosta, 4) aineiston analyysi ja ominaisuuksien kuvaaminen sekä mallitapauksen tunnistaminen. Vaiheet eivät kuitenkaan ole peräkkäisiä, vaan pikemminkin limitäin ja samanaikaisesti toteutettavia tehtäviä (Rodgers 1989a, 1993b). Seuraavaksi tarkastelemme lähemmin aineistonhankintaan ja analysointiin liittyviä asioita, sillä ne ovat käsitteanalyysin onnistumisen näkökulmasta kriittisiä vaiheita.

Tutkimusaineistonhankinta

Käsitteanalyysin tarkoitus ohjaa aineistonhankintaa. Käsitteanalyysin aineistona toimivat yleensä kirjoitetut sekä tieteelliset että muut tekstit, mutta analyysissä voidaan hyödyntää myös visuaalisia aineistoja. Tekstiaineiston valinta perustuu systemaattiseen kirjallisuushakuun. Valituilla hakusanoilla pyritään hahmottamaan julkaisujen kokonaisjoukko valituissa tietokannoissa. Mikäli halutaan tieteenalojen välistä vertailua, tulee haun kohdistua kyseisten tieteenalojen tietokantoihin (Rodgers 1989a). Jos taas kiinnostuksen kohteena on käsitteen ajallinen kehittyminen, aineiston hankinnassa on huomioitava edustavuus valitulla aikavälillä. Analyysin kannalta keskeistä aineistoa voidaan hakea myös haastattelemalla alan asiantuntijoita, käyttämällä populaarilähteitä (esim. Sorppanen & Kyngäs 2004), tunnistamalla alan käytetyimmät oppikirjat (esim. Rodgers 1989b), tai tunnistamalla alan klassikkotekstejä lähdeviitteiden avulla (esim. Lammintakanen 2005).

Kun aineiston kokonaismäärä on tutkijan tiedossa, aineistosta otetaan edustava otos, joka on joko 20 % aineiston kokonaismäärästä tai 30 kappaletta riippuen siitä, kumpi määrä on suurempi (Rodgers 1993b). Toisaalta liian suuri otoskoko vaikeuttaa laadullista aineistonanalyysiä, jota Rodgers suosittaa analyysimenetelmäksi (Sandelowski 1995, Kylmä ym. 2003). Oma kokemuksemme on, että aineiston hallinnan näkökulmasta määrällisesti kovin suurta aineistoa ei kannata koota (ks. myös Sorppanen & Kyngäs 2004, Lammintakanen 2005, Kivinen 2008).

Aineiston analyysi

Aineiston analyysi on valitussa evolutionaarisessa menetelmässä sekä deduktiivinen että induktiivinen. Valittu aineisto luetaan huolella useampaan kertaan läpi analyysin alkuvaiheessa ja niistä pyritään tunnistamaan käsitettä edeltäviä tekijöitä, seurauksia, käsitteen ominaisuuksia, korvaavia ja lähikäsitteitä sekä käsitteen käyttöyhteyksiä. Nämä toimivat analyysiä deduktiivisesti ohjaavina elementteinä. Induktiivinen analyysi tapahtuu puolestaan kunkin luokan sisällä, jossa aineistoa voidaan analysoida induktiivisella sisällön analyysillä, jatkuvan vertailun menetelmällä tai muulla laadullisella analyysimenetelmällä (esim. Tuomi & Sarajärvi 2002, Kylmä & Juvakka 2007).

KRIITTISIÄ HUOMIOITA RODGERSIN MENETELMÄN SOVELTAMISESTA

Tarkastelemme tässä Rodgersin käsitteanalyttisen menetelmän kriittisiä kohtia Morsen ja tutkijaryhmän (1996) esittämiä käsitteanalyttisen tutkimuksen arviointikriteerejä soveltaen, joita ovat: 1) aineiston riittävyys, 2) analyysin "syvyys" menetelmästä riippumatta ja 3) analyysin merkitys tiedon kumuloitumisessa.

Morse tutkijaryhmineen (1996) sisällyttävät Rodgersin käsitteanalyysin ns. wilsonilaisiin käsitteanalyysimenetelmiin ja he arvioivat näitä menetelmiä varsin kriittisesti. Rodgersin käsitteanalyysimenetelmää ohjaavana periaatteena on tiukan tieteellisen lähestymistavan noudattaminen niin aineiston hankinnassa, analyysissä kuin tulosten raportoinnissakin. Siten se lähe-nee nykyisin kovin suosittua systemaattista

kirjallisuuskatsausta ja sen periaatteita (sovelusalueenaan esimerkiksi näyttöön perustuva terveydenhuolto). Menetelmää on kuitenkin kritisoitu siitä, ettei se painota wilsonilaista tieteellistä kurinalaisuutta eikä ajallista vertailua riittävästi, vaan korostaa, että vertailua voi tehdä niin halutessaan (esim. Hupcey ym. 1996, Morse ym. 1996).

Tiedonhausta ja aineistonhankinnasta välittyy lähes tiukan positivistinen ote otantatekniikkoihin ja aineiston kokovaatimukseen. Kuitenkin analyysissä suositaan laadullisia analyysitekniikoita, kuten induktiivista sisällönanalyysiä, vaikka analyysi kehoitetaan toteuttamaan vasta kun koko aineisto on koossa (Hupcey ym. 1996, Morse ym. 1996). Rodgers (1993a) perustelee suosituksiaan luotettavuuden ja asetelman pysyvyyden argumentein. Näin välttyään esimerkiksi liian varhaiselta johtopäätösten teolta. Tietokantojen erilaiset indeksointikäytännöt ja niiden muutokset ovat ongelmallisia luotettavuuden kannalta erityisesti yhteiskuntatieteissä (Innvaer ym. 2002). Systemaattisten kirjallisuuskatsausten tekijät ovat arvioineet, että noin 50 - 70 prosenttia olennaisesta aineistosta löytyy tietokannoista (esim. Mäkelä ym. 1996). Uudet käsitteet otetaan viiveellä tietokantojen indekseihin asiainoksi, esimerkiksi "knowledge management" on otettu asiasanaksi joihinkin tietokantoihin vasta 2000-luvulla (Kivinen 2008).

Yksi kritiikin kohde on käsiteanalyysissä käytettävän aineiston laatu. Valitessaan aikaisemmin julkaistua kirjallisuutta käsiteanalyysinsä aineistoksi, tutkija on sidoksissa siihen, mitä muut ovat jo aiemmin asiasta kirjoittaneet. Käsiteanalyysi voi myös rajautua tahattomasti ja tutkijan tar koittamatta lehtien julkaisupolitiikan mukaisesti vain tietyntyyppisiin aineistoihin. Lisäksi aikaisempaan kirjallisuuteen perustuva käsiteanalyysi voi jättää käytännön näkökulmat vähäiselle huomiolle. Myös tutkijan kielitaito ja puutteellinen kulttuurintuntemus voivat rajoittaa aineiston hyödyntämistä silloin kun tarkastellaan vieraskielistä ja/tai eri maista koottua aineistoa. Rodgersin käsiteanalyysin rajoituksena on kenttätyöväiheen puuttuminen, joka kuuluu olennaisena osana käsiteanalyysiin Kimin hybridisessä mallissa. Soveltavan tieteenalan näkökulmasta havaintoaineiston käyttö voisi avata uusia näkökulmia sekä käsitteen käyttöön että sen ominaisuuksiin.

Kun käsiteanalyysin tavoitteena on jäsentää

käsitteen käytön muuttumista ajassa, niin ongelmaksi nousee kysymys siitä, miten ajanjaksot hahmotetaan ja jaotellaan eli miten käsite kontekstoidaan sosiohistoriallisesti (ks. Layder 1998)? Mikä on riittävän pitkä tarkastelujakso käsitteen kehityksessä? Miten tunnistetaan kriittiset kohdat käsitteen käytössä ja käytön muuttumisessa? Voiko tämän määrittellä etukäteen vai määrittäytykö ajanjaksot analyysin jälkeen? Käsitteen kontekstointiin ei ole olemassa yksiselitteistä vastausta, sillä käsitteestä riippuen tarkastelujakson pituus voi vaihdella paljonkin. Esimerkiksi valta-käsitteen kehityksen historia on huomattavasti pidempi kuin "knowledge managementin", joka tulee ottaa huomioon myös tarkasteluajanjaksoa määriteltäessä. Samantapaisen ongelman kohtaa myös käsiteanalyysin tekijä, joka haluaa tarkastella käsitteen käytön eroja eri tieteenaloilla. Millä perusteella määrittellään eri tieteenalojen artikkelit, jotka tulee analysoida erillisinä kokonaisuuksia? Missä menevät tieteenalojen väliset rajat? Vastaukset näihin kysymyksiin ovat yhteydessä valittuun käsitteeseen ja siksi ne on pohdittava tapauskohtaisesti, eikä niistä voi antaa yleispäteviä ohjeita. Esimerkkejä erilaisista ratkaisutavoista terveyshallintotieteen alalla löytyy Lammintakanen (2005) ja Kivisen (2008) tutkimuksista.

Varsinaisessa analyysissä tutkija kohtaa usein eri ominaisuuksien tunnistamisen ongelmia. Missä on edeltävän tekijän ja ominaisuuden välinen raja? Mikä ero on lähikäsitteellä ja korvaavalla käsitteellä? Käsiteanalyysimenetelmän lähtökohтия tiukasti tulkiten tätä eroa on mahdoton tehdä, ellei myös lähi- ja korvaavista käsitteistä ole tehty käsiteanalyysiä. Mikä onkaan käsitteen käyttöalue? Esimerkiksi Lammintakanen tutkijaryhmineen (2006) tunnisti terveydenhuollon priorisointi-käsitteelle eritasoisia käyttöalueita. Nämä käyttöalueet liittyivät asiakas- ja potilasryhmiin (vanhukset ja kriittisesti sairaat), priorisoinnin kohteeseen (voimavarat, palvelut, saatavuus ja hoitoon pääsy) sekä läntisten teollisuusmaiden terveydenhuoltoon ja erityisesti pitkälle erikoistuneeseen hoitoon ja hoitomuotoihin.

Yksi pohdittava asia ominaisuuksien tunnistamisessa on myös se, mille tasolle analyysi jätetään. Esitetäänkö esimerkiksi hyvin yleisiä yläkategorioita, vai jäädäänkö abstrahoinnissa edelliselle tasolle? Pahimmillaan liian yleiselle tasolle analysoidut ominaisuudet voivat kuvata mitä tahansa käsitettä ja tällöin käsiteanalyysin

erottelukyky ja anti tieteenalan kehittämiselle on olematonta. Toisaalta uhkana voidaan nähdä myös liiallinen kontekstisidonnaisuuden korostaminen, joka johtaa siihen, että analyysin tulos on pätevä vain tietyssä tilanteessa. Näissä tapauksissa käsiteanalyysiä voidaan kritisoida siitä, ettei se tuonut mitään uutta tieteenalan kehittämiselle. (esim. Hupcey ym. 1996, Morse ym. 1996.)

Rodgersin käsiteanalyysimenetelmän viimeisenä työvaiheena on yhden mallitapauksen tunnistaminen olemassa olevasta kirjallisuudesta. Onko mallitapauksen tunnistaminen kuitenkaan mahdollista, jos käsiteanalyysin oletuksena on, että käsitteen käyttö on ajassa muuttuvaa ja käyttöyhteyteen sidottua? Tästä näkökulmasta tarkasteltuna mallitapauksen tunnistaminen on ristiriidassa käsiteanalyysimenetelmän peruslähtökohtien kanssa. Tiukasti tulkiten mallitapauksen voi tunnistaa ainoastaan silloin, kun joku toinen on jo tehnyt käsiteanalyysin samasta käsitteestä ja yhtenevällä aineistolla. Yhden mallitapauksen tunnistamisessa on vaarana lisäksi se, että koko ajatteluprosessi ja tulosten rikkaus häviää yksittäistapauksen myötä. (Hupcey ym. 1996, Morse ym. 1996.)

Menetelmällisesti käsiteanalyysi on vaativa ja työläs. Se vaatii tutkijalta osaamista ja aikaa. (esim. Morse ym. 1996, Sorpanen & Kyngäs 2004). Rodgersin analyysimenetelmän hyvänä puolena tutkijan kannalta on se, että hän antaa viitteellisiä ohjeita analyysin tekemiseksi verrattuna muihin (esim. Walker & Avant), jotka tarjoavat lähinnä väljän ajattelutavan käsitteen analysoimiseksi. Rodgersin käsiteanalyysimenetelmä antaa tutkijalle myös valinnanvapautta esimerkiksi tutkimuksen tavoitteen, aineistonhankinnan ja analyysimenetelmän valinnan suhteen. Tärkeintä, kuten kaikessa muussakin tutkimuksessa, on olla itse tietoinen valinnoistaan, kuvata ne mahdollisimman tarkasti ja perustella ne. Lisäksi menetelmän taustasitoumusten (esimerkiksi filosofisten lähtökohtien) tunteminen auttaa tutkijaa valintojensa teossa (Juvakka 1996).

POHDINTAA KÄSITEANALYYTTISEN TUTKIMUKSEN SOVELTAMISESTA TERVEYSHALLINTOTIETEEN KEHITTÄMISESSÄ

Käsiteanalyttinen tutkimus luo perustan tieteenalan teoreettiselle kehittämiselle, empiiriselle

tutkimukselle, koulutukselle ja sen kehittämiselle sekä käytännön toiminnan jäsentämiselle. Käsitteittäminen voidaan nähdä jatkumona, jossa toisessa päässä on normaaliin kieleen liittyvä määrittely, kun taas jatkumon toisessa päässä on käsiteanalyysi, joka on tieteellinen tapa lähestyä käsitteitä (esim. Kakkuri-Knuutila 1998). On toki huomattava, ettei kaikissa tutkimuksissa kannata tavoitella käsiteanalyttistä otetta, vaan tutkimuksissa voidaan operoida huolellisella käsitteellisellä määrittelyllä.

Terveyshallintotieteen tutkimusperinne Suomessa on empiirisesti painottunut, joka johtunee tieteenalan käytäntöä palvelevasta luonteesta. Viime aikojen paradigman selkeyttämisen (Kinnunen & Vuori 1999, Vuori 2005) lisäksi tieteenalan teoreettinen kehittäminen ja vahvistaminen sekä tutkimuskohteiden määrittäminen on tarpeellista. Jari Vuori (2005, 31) toteaa, ettei alalla ole vakiintunutta paradigmaa kansallisesti eikä kansainvälisesti. Tieteen paradigman täsmentäminen on jatkuva prosessi. Nuoren tieteenalan identiteetin syntyyn vaikuttavat sekä alalla työskentelevät tutkijat että alalla tehdyt tutkimukset. Kuitenkaan vain empiiristen kartoitusten tekeminen tieteenalan kohteesta ei riitä, vaan tarvitaan myös filosofista erittelyä, jotta tieteenalan kohde on mahdollista tunnistaa. (Varto 1992, 37.) Sorpanen (2006) toteaa väitöskirjassaan, että postmodernin ajan filosofit ovat edelleen korostaneet 1970-luvulla tieteellisen prosessin keskeiseksi alueeksi nousutta käsitteiden tutkimusta ja käsitteiden merkitystä, sillä käsitteiden "selittävä voima" mahdollistaa tieteenalaan liittyvien ongelmien ratkaisemisen. Tiedon kehittyessä myös käsitteet kehittyvät, tulee uusia käsitteitä ja vanhojen merkitys muuttuu.

Terveyshallintotieteessä on toistaiseksi tehty vähän käsiteanalyttistä tutkimusta sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Kansainvälisesti terveyshallintotieteen kannalta olennaisia käsitteitä on analysoitu sekä hoitotieteen (esim. Rodgers 1989b, Endacott 1997) että oman tieteenalan näkökulmasta (esim. Hoedemaekers & Dekkers 2003). Johanna Lammintakanen (2005) analysoi väitöskirjatutkimuksessaan terveydenhuollon priorisointi-käsitettä Rodgersin evolutionaarisella menetelmällä (myös Lammintakanen, Kinnunen & Kylmä 2006). Terveydenhuollon priorisointikäsite on kontekstisidonnainen ja sen kehitys heijastaa terveyspalvelujärjestelmässä tapahtuneita muutoksia. Sekä käsitteen sisältö että ala ovat

laajentuneet viimeisten vuosikymmenten aikana. Terveystieteiden priorisointi käsitteenä ei ole ns. "kypsä" käsite, vaan näyttää siltä, että sen intensio ja ekstensio laajenevat edelleen. Muissa tutkimuksissa (esim. Miettinen 1996, Taskinen 2005) löytyy käsitteellisiä osioita ja jäsenyyksiä, mutta varsinaista käsiteanalyttistä tutkimusotetta tai menetelmää ei näissä tutkimuksissa ole sovellettu. Kotimaisen käsiteanalyysin vähyyttä voi selittää tieteenalan kehitykseen liittyvä vaihe; paradigman selkeyttämisen tarpeen myötä on myös terveyshallintotieteessä virinnyt kiinnostus käsitteiden tutkimukseen. Terveystieteissä ei myöskään ole tehty tietoisesti strategista päätöstä käsitteiden tutkimisesta osana tieteenalan kehittämistä kuten hoitotieteessä on tehty.

Terveystieteiden kehittyminen näyttää olevan nyt siinä vaiheessa, että käsiteanalyttinen tutkimus selkeyttäisi tieteenalan omia käsitteitä ja siten edistäisi tieteenalan teoreettista kehittämistä. Matti Mälkiä (1995, 20) on todennut, ettei keskustelu oman tieteenalan identiteetistä, itsenäisyydestä ja suhteesta lähialoihin ole turhaa, sillä sen avulla etsitään tieteenalan ominta aluetta, tutkimuskohdetta, rajoja sekä tieteellistä tehtävää. Esimerkiksi Jari Vuori (2005) on ilmaissut huolensa aidon terveyshallintotieteisen tiedon puuttumisesta. Jos tieteenala (discipline) muodostuu käsitteistä, teorioista, käytettävistä tutkimusmenetelmistä ja tutkitusta tiedosta, terveyshallintotieteen käsitteiden tarkastelu on olennaista. Terveystieteiden keskeisten käsitteiden tarkastelu selkeyttää myös terveyshallintotieteen paradigmaa (Vuori 2005) ja edistää terveyshallintotieteen kehittämistä itsenäisenä tieteenalana. Samalla se suuntaa terveyshallintotieteen koulutusta ja auttaa jäsentämään käytännön toimintaa, josta puolestaan voi nousta ideoita tieteellisen toiminnan kehittämiseen.

Artikkelin tarkoituksena oli tarkastella käsiteanalyttisen tutkimuksen soveltamista terveyshallintotieteen kehittämisessä tieteenalana Rodgersin evolutionaarista käsiteanalyysimenetelmää esimerkkinä käyttäen. Käsiteanalyysi on yksi väline kehittää tieteenalaa ja mahdollisia käsiteanalyysimenetelmiä on useita. Vaikka eri menetelmien vertaaminen olisi myös erittäin tärkeää, päädyimme tässä artikkelissa tarkastelemaan Rodgersin menetelmää yksityiskohdaisemmin. Päätelmämme on, että Rodgersin

käsiteanalyysimenetelmä soveltuu yhtenä mahdollisena vaihtoehtona terveyshallintotieteellisten käsitteiden selkeyttämiseen, sillä se mahdollistaa käsitteen ja sen käytön tarkastelun systemaattisesti eri näkökulmista.

Tieteenalan kehittämisessä tarvitaan myös konkreettisia menettelytapoja keskustelun ja yleisten pohdintojen lisäksi (myös Laakso 1981). Käsiteanalyysi luo sekä vankan perustan jatkokäsitteille että mahdollistaa tieteenalan käsitteistön ja paradigman selkiyttämisen. Siten se auttaa selkiyttämään tieteenalan omaa identiteettiä monitieteistyvässä tieteen kentässä. Huolellisesti tehdyn käsiteanalyysin perusteella on esimerkiksi kyselylomakkeen laatiminen tai ilmiön teoreettinen hahmottaminen jäsenyntyempää. Käsitteen operationalisointi mitattaviksi muuttujiksi on helpompaa, kun tunnetaan käsitteen ominaisuudet ja sen käyttöyhteydet. Lisäksi käsiteanalyysissä on kiinnostuksen kohteena käsitteen käyttö eri tilanteissa. Yksittäisten käsitteiden käsiteanalyysi ei kuitenkaan ole riittävä edellytys terveyshallintotieteellisen teorian muodostukselle, vaan tarvitaan myös terveyshallintotieteen kannalta keskeisten käsitteiden välisten suhteiden tarkastelua. Jatkokäsitteidenä yksi olennainen terveyshallintotieteen paradigman kehittämisen tapa käsiteanalyysien lisäksi on laatia systemaattinen kirjallisuuskatsaus aikaisemmasta terveyshallintotieteellisestä tutkimuksesta, jossa niin teoreettiset lähestymistavat kuin metodologiset kysymyksetkin ovat tarkastelun kohteina.

LÄHTEET

- Endacott, Ruth: Clarifying the concept of need: a comparison of two approaches to concept analysis. *Journal of Advanced Nursing* 25(1997): 3, s. 471 - 476.
- Eriksson, Katie: Perustutkimus ja käsiteanalyysi. Teoksessa: Paunonen, Marita & Vehviläinen-Julkunen, Katri (toim.) *Hoitotieteen tutkimusmetodiikka*. WSOY, Juva 1998.
- Hoedemaekers, Rogeer & Dekkers, Wim: Key Concepts in Health Care Priority Setting. *Health Care Analysis* 11(2003): 4, s. 309 - 323.
- Hupcey, Judith E., Morse, Janice M., Lenz, Elizabeth R. & Tasón, Maritza Cerdas: Wilsonian methods of concept analysis: A critique. *Scholarly Inquiry for Nursing Practice: An International Journal* 10(1996): 3, s. 185 - 210.
- Hyvärinen, Matti, Kurunmäki, Jussi, Palonen, Kari, Pulkkinen, Tuija & Stenius, Henrik: Käsitteet liik-

- keessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Vastapaino, Tampere 2003.
- Innvaer, Simon, Vist, Gunn, Trommald, Mari & Oxman, Andrew: Health policy makers' perceptions of their use of evidence: a systematic review. *Journal of Health Services Research and Policy* 7(2002): 4, s. 239 - 244.
- Juvakka, Taru: Matkakumppanina elämässä: hermeneuttinen tutkimus toivo-käsitteen ilmenemisestä hoitotieteellisessä kirjallisuudessa Rodgersin käsite-analyyssimetodin mukaan. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto 1996.
- Järvinen, Pertti & Järvinen, Annikki: Tutkimustyön metodeista. Opinpajan kirja, Tampere 2000.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa: Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Gaudeamus, Helsinki 1998.
- Kanste, Outi: Moniulotteinen hoitotyön johtajuus ja hoitohenkilöstön työuupumus terveydenhuollossa. *Acta Universitatis Ouluensis D*; 815. Oulun yliopisto, Oulu 2005.
- Kinnunen, Juha, Meriläinen, Pirkko & Vehviläinen-Julkunen, Katri: Terveystieteiden monialainen tutkimus ja yliopistokoulutus - suunnistuspoluilta tiedon valta-alle. Teoksessa: Kinnunen, Juha, Meriläinen, Pirkko, Vehviläinen-Julkunen, Katri & Nyberg, Tiina (toim.) Terveystieteiden monialainen tutkimus ja yliopistokoulutus. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 74, Kuopio 1999. s. 11 - 17.
- Kinnunen, Juha & Vuori, Jari: Hoitotyön johtamisen perusolottuvuudet ja toimintamallien muutokset. Teoksessa: Simoila, Riitta, Kangas, Riitta & Ranta, Jouko (toim.) Hoitotyötä johtamaan. Kirjayhtymä Oy, Tampere 1999. s. 26 - 52.
- Kivinen, Tuula: Tiedon ja osaamisen johtaminen terveydenhuollossa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 158, Kuopio 2008.
- Knafl, Kathleen A. & Deatrick, Janet A: Knowledge synthesis and concept development in nursing. Teoksessa: Rodgers, Beth L. & Knafl, Kathleen A. *Concept Development in Nursing. Foundations, Techniques, and Applications*. W.B. Saunders Co, Philadelphia, 1993. s. 35 - 50.
- Kylmä, Jari, Vehviläinen - Julkunen, Katri & Lähdevirta, Juhani: Laadullinen terveystutkimus - mitä, miten ja miksi? *Duodecim*, 119 (2003): 7, s. 609 - 615.
- Kylmä, Jari & Juvakka, Taru: Laadullinen terveystutkimus. Edita, Helsinki 2007.
- Laakso, Markku: Näkökulmia terveydenhuollon hallinnon tutkimukseen. Helsingin yliopiston yleisen valtiopin laitoksen tutkimuksia. Sarja B. Helsinki 1981.
- Lammintakanen, Johanna: Health care prioritisation - Evolution of the concept, research and policy process. *Kuopio University Publications E. Social Sciences* 116, Kuopio 2005.
- Lammintakanen, Johanna, Kinnunen, Juha & Kylmä, Jari: Terveydenhuollon priorisointi politiikkaprosessina ja käsitteenä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauskirja* 43(2006): 2, s. 124 - 133.
- Layder, Derek: *Sociological practice. Linking theory and social research*. Sage publications, Lontoo 1998.
- Leskinen, Hannu: Kunta vastuuseen: sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakennepolitiikan toimeenpano ja sen arviointi. Helsinki, Suomen Kuntaliitto 2001.
- Miettinen, Merja: Yliopistosairaalan, terveyskeskuksen ja yksityisen lääkäriaseman innovatiivisuuden edellytykset. Kuopion yliopiston julkaisuja, E. Yhteiskuntatieteet 37. Kuopion yliopisto, Kuopio 1996.
- Morse, Janice, Hupcey, Judith, Mitcham, Carl & Lenz, Elisabeth: Concept analysis in nursing research: a critical appraisal. *Scholarly Inquiry for Nursing Practice: An International Journal* 10(1996): 3, s. 253 - 277.
- Mäkelä, Marjukka, Varonen, Helena & Teperi, Juha: Systemoitu kirjallisuuskatsaus tiedon tiivistäjänä. *Duodecim* 112(1996): 21, s. 1999 - 2006.
- Mälkiä, Matti: Hallintohistoria, hallintotiede, julkishallintotiede. *Hallintotiede* 1995 C 9. Tampereen yliopisto, Hallintotieteen laitos. Tampere 1995.
- Niiniluoto, Ilkka: Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen ja teorianmuodostus. Otava, Keuruu, 2002.
- Paasivaara, Leena: Tavoitteet ja tosiasiallinen toiminta: suomalaisen vanhusten hoitotyön muotoutuminen monitasotarkastelussa 1930-luvulta 2000-luvulle. *Acta Universitatis Ouluensis D*; 707. Oulun yliopisto, Oulu 2002.
- Rodgers, Beth L.: Concepts, analysis and the development of nursing knowledge: The evolutionary cycle. *Journal of Advanced Nursing* 14(1989a): 4, s. 330 - 335.
- Rodgers, Beth L.: Exploring health policy as a concept. *Western Journal of Nursing Research* 11(1989b): 6, s. 694 - 702.
- Rodgers, Beth L.: *Philosophical Foundations of Concept Development*. Teoksessa: Rodgers, Beth L. & Knafl, Kathleen A. *Concept Development in Nursing. Foundations, Techniques and Applications*. W.B. Saunders Co, Philadelphia, 1993a. s. 7 - 33.
- Rodgers, Beth L.: *Concept analysis: An evolutionary view*. Teoksessa: Rodgers, Beth L. & Knafl, Kathleen A.: *Concept development in nursing. Foundations, techniques and applications*. W.B. Saunders Co, Philadelphia, 1993b. s. 73 - 91.
- Räsänen, Hanna: Terveyshallintotieteen koulutus arvioinnin ja kehittämisen kohteena: koulutuksesta valmistuneiden näkökulmia. Pro gradu -tutkielma, Terveyshallinnon ja -talouden laitos. Kuopion yliopisto 2005.
- Salminen, Ari: *Hallintotiede. Organisaatioiden hallinnolliset perusteet. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Painatuskeskus, Helsinki* 1995.
- Sandelowski, Margaret: Sample size in qualitative research. *Research in Nursing & Health* 18(1995): 2, s. 179 - 183.
- Silén-Lipponen, Marja, Tossavainen, Kerttu & Turunen, Hannele: Käsiteanalyysi tiimistä - sovelluksena leikkaushoitotyön tiimi. *Hoitotiede* 16(2004):4, s. 188 - 200.

- Sinkkonen, Sirkka & Kinnunen, Juha. Terveystieteiden eriytymisprosessi, terveyshallintotieteen identiteetti ja suhde lähtitieteisiin. *Hoitotiede* 11(1999): 6, s. 311 - 324.
- Sorppanen, Sanna & Kyngäs, Helvi. Evolutionistinen käsiteanalyysi - esimerkkinä terveystieteiden radiografia -käsite *Hoitotiede* 16(2004): 4, s. 175 - 187.
- Sorppanen, Sanna: Kliinisen radiografiatieteen tutkimuskohde: käsiteanalyttinen tutkimus kliinisen radiografiatieteen tutkimuskohdetta määrittävistä käsitteistä ja käsitteiden välisistä yhteyksistä. Oulun yliopisto, Oulu 2006.
- Taskinen, Helena: Oikeudenmukaisuus ja kulttuurien kohtaaminen sosiaali- ja terveysalojen organisaatioiden yhdistämisessä. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet, Kuopio 2005.
- Toulmin, Stephen. Human understanding. General introduction: the collective use and evolution concepts. Claredon Prentige, Oxford 1972.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki 2002.
- Uusitalo, Hannu: Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielmien maailmaan. WSOY, Helsinki 1991.
- Varto, Juha: Laadullisen tutkimuksen metodologia. Kirjayhtymä, Helsinki 1992.
- Vuori, Jari: Terveysjohtaminen ja -hallinto tieteenalana. Teoksessa: Vuori, Jari. (toim.) Terveys ja johtaminen. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuissa. WSOY, Porvoo 2005. s. 10 - 33.
- Walker, Lorraine O. & Avant, Kay C. Teoria - avain hoitotyöhön. Sairaanhoidajien koulutussäätiö, Helsinki 1992.
- Wilde, Mary H. & Garvin, Suzanne: A concept analysis of self-monitoring. *Journal of Advanced Nursing* 57(2007): 3, s. 339 - 350.
- Zisberg, Anna, Young, Heather, Schepp, Karen & Zysberg, Leehu: A concept analysis of routine: relevance to nursing. *Journal of Advanced Nursing* 57(2007): 4, s. 442 - 453.